

BETON

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 182, GOD. XII, BEOGRAD, UTORAK, 18. APRIL 2017.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ćirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 16. maja 2017.

MIXER

Piše: Mirnes Sokolović

PISCI NA RADNOM ZADATKU

Prihvatajući ideju da bude autonoman, umjetnik se neće dobro provesti ako nije ispunio prvi uslov da bi se bavio umjetnošću, da na ovaj svijet dođe bogat, s nasljedstvom. Kasnije će biti sve gore i gore, to će biti otegnuti fijasko koji traje godinama, a taj umjetnik autonomaš će, radeći kroz život za novce i ovo i ono, postajati sve dalji od samog sebe, sve dok preko grudi definitivno ne ponese onu tamnu liniju identiteta, kao lentu. Odmora i dokolice, predaha, neće biti ni na vidiku, kao što ne bi bilo ni bijega od diktuma vanknjizevni autoriteta, ako bi pisao za novac, što autonomaš želi izbjeći po svaku cijenu, u svom pothvatu žive potrage i otkrivanja stvarnosti.

Njegova čula vremenom će svejedno polako da tupe, a sve njegove asocijacije će iz jutra u jutro biti odštampane na uredskom printeru, ili zagubljene pod poslaničkim klupama ili na aerodromima i po restoranima, kao što su angažovaničke dosjetke fiksirane u agendama projekata. Eto cijene koju plaćaju oni koji nisu željeli dozvoliti da književno iskustvo postane puki papir koji ima svoju cijenu, jer je to književno iskustvo (kako pišu autonomaši) nešto najveće što čovjek može doživjeti u životu uz ljubav. Hoće li na kraju biti razlike među umjetnicima autonomašima i angažovanim kolumnistima, piskaralima od općeg interesa, piscima na državnom brodu, štiftung pikarskim putnicima, nacionalnim veličinama, kad sve završi u jednoj šutnji, bezvrijednom papiru, osjećajnom mrtvulu.

Umjetnik autonomaš, da ne bi postao neslobodan, odlazi tako da se sveže za kancelarijski sto svaki radni dan, praveći od samog sebe taoca koji kucka po tastaturi; dug je spisak poslova koje je radio, nema čime se nije bavio, da ne bi morao pisati za novac. Umjetnik autonomaš, kad zatreba, odlazi i za fabričku mašinu da stoji za njom trinaest sati, tako da ne može poslije uzeti u ruke ni kašiku, a kamoli knjigu, sprženih prstiju; u boljem slučaju, kad već ne može sjediti u kancelariji, odlazi u školi djecu podučavati engleski, dok mu usta ne odrvene. Nisu ni svi autonomaši isti, a to se osjeti na književnosti koji stignu nadrljati po noći, kad niko ne gleda i valjda vikendima: teoretičari budućnosti će napisati cijele studije o razlikama u djelima onih pisaca autonomaša koji su imali slobodne vikende i onih koji su tada radili.

U poslu, marljiv, po cijelo radno vrijeme, neki utisci i snage umjetnika autonomaša nepovratno će ostati prokockani, a neke senzacije dok dođe kući i prihvatiti se pisaljke definitivno će da ishlape. Valjda ne postoji, s druge strane, bolji posao za radno nesposobne, osobe s posebnim potrebama, umišljene, nabiježene, osjetljive, dotirane, doživotno izdržavane, od spisateljskog. U neglizženju u porodičnom pukučstvu, u želeu blagostanja i građanskih poznanstava, dobrohotnosti i popularnosti, ti posvećenici i starimali klasični pisci preziru radnu etiku, krampu i lo-

patu, tako da na kraju najnormalnije jedno jutro osvanu na uokvirnim slikama sa nekim književnim starcima i direktorima. Pouzdani svjedoci pričali su nedavno o neka dva pisca koji su, idući po tribinama i mrčeci knjige, dobri sa svima, osjećajući se isto dvadeset i pet godina, u pedesetoj godini počeli trnuti od nožnih prstiju pa navise; hoće li toj sudbini umaći autonomaši koji su neprestano u radnoj temperaturi, i kod kuće i na poslu. - Jesi li bio nešto bolestan pa nisi danima izlazio iz kuće? - Ne, naravno da nisam, počeo sam svoju novu studiju o klasicističkim poetikama, posljedicama kanonizacijskih procesa u obrazovanju, o dva tipa evropskog romana, a završio sam i svoj roman o pticama i još jednu studiju o vremenu o romanu. - Ne razumijem, kaže autonomaš, zašto iz intelektualnih razloga praviti od sebe invalida, učiniti od svog života cjeloživotno bolovanje, kad je već dobro poznato da epifanija ponekad dolazi i poslije radnog vremena, naveče, po noći. Već je nekoliko puta rečeno da onaj koji želi pisati korisno treba ostati kući, inače postaje sumnjiv, da nekome služi, a da to i ne zna, dok milioni ljudi njegovom rukom pišu te knjige. Pisanje je privatna stvar koju niko nije dužan plaćati, a sjediti kući prirodan je položaj za besprijekornog intelektualca.

Vjerovatno će se do kraja života ispostaviti da je i umjetnik angažovanik i umjetnik autonomaš bili na

jima: on ne želi da bude primljen i podržan samo zato što je kvalificiran za nesretnika. Na drugoj strani, spreman kao specijalac, on kuša svoje mogućnosti na poljima milion puta kompetitivnijim nego što je književno, ima dana kad se on ponovo osjeća živim i korisnim, kao broker. Kad se stavi nekome u vanknjizevnu službu, kad se tijelo osjeti ponovo korisnim, kažu da se mikrometastaze od 0,2 centa na organima svode na nulu u roku sedam dana.

- Nisam nikad, kaže Flober, vidio vezu između ideje i novčića od pet franaka. Uspjeh, novac i štampa su mi posljednje na pameti u obzorima koji su veoma mutni i pred kojima sam ravnodušan. Sve mi se to čini nedostojno da mi uopšte pokrene mozak. Nestrpljivost ljudi od pera, da štampaju, da postavljaju komade, da se proćuju, da budu hvaljeni, čudi me poput ludosti. I premda imam velike potrebe, o kojima ništa ne govorim, prije bih bio nadzornik u osnovnoj školi nego napisao 4 reda za novac. Mi smo skupe zanatlje, a niko nije dovoljno bogat da bi nas platio. Kada čovjek želi da zaradi novac, treba da se bavi novinarstvom, danas treba biti vlasnik magazina, ili pisati pozorišne komade i filmove, na nacionalne teme, ili tako da ti komadi raščinjavaju nacionalne mitove.

Dobro, ako Flober nije dobar primjer, kao sveštenik književne književnosti i bogati koljenović, (osumnjičen kao) puki poklonik Njene Svetosti Belle Lettre,



Fotografije u broju: Bivši bioskop „Bistrica“ u Prizrenu

gubitku, no dotad treba nešto raditi i polemisati. - Nismo, kaže autonomaši, toliko neozbiljni da ponovo razmatramo sve te angažovanike, avanturiste humanosti, dupelisce korisnosti, ližistopala morala, koji su se uvjerali da svojim švrljanjem pomažu cijele zemlje ili narode, pa smatraju normalnim da te usluge naplaćuju; oni neka nastave pomagati, angažovano, da se ne bi ubili, niko ne govori o njima, pa neka nastave pisati svoje kitice, svoje zapise, objavljivati i prehranjivati se, bez suvišnog cmizdrenja. Angažovani pisac također neće da radi nijedan pošten posao i to je već, vidite, društveni problem, upravo to što ne može ostati kući ležati i gladiti bulbula inspiracije. Pisac autonomaš, kao takav, ne prijavljuje se na književne konkurse, odbija dotacije i honorare, ne odgovara na ponude za mjesta u žiri-

onda treba uzeti u obzir Bernharda, tog angažovaničkog žreca, koji krajem osamdesetih u jednom intervjuu psuje na svako subvencionisanje, svako redovno plaćanje, jer umjetnicima ne treba dati ni groša i treba im zatvoriti sva vrata na koja su htjeli da uđu. Ništa im ne treba omogućiti, neka ostanu pred vratima, Austrija je svoje pisce napravila delegatima toveći ih subvencijama. - Ja mladom umjetniku ne bih dao ni 10 šilinga, apsolutno ništa i tu bi, kaže Bernhard, trebalo da važi trgovački princip: opstani ili umri! Svi fondovi koji potiču, naprimjer, interkulturnu etiku, subverzivni potencijal (nastave) književnosti, borbu protiv konzervativnih ideologija, postali su sumnjivi onog trenutka kad su počeli davati novac. Konzervativni izvori novaca u literarne svrhe nisu nikad ni bili nesumnjivi.

MIXER

Mirnes Sokolović: Piscu na radnom zadatku

CEMENT

Saša Ćirić: Kao pa kao

ARMATURA

Aleksandar Pavlović: Ove godine u Prizrenu

VREME SMRTI I RAZONODE

Marko Raguz: G e o g r a f s k a K a r t a

BLOK BR. V

StudioStrip: Fossil&Swatch

- Svi mi govore: zašto ne prodaješ knjige, više jedan umjetnik autonomaš, zašto ne živiš od književnosti, zašto ne tražiš od ovog društva da podrži tvoj rad, kažem im ako se ja počnem zaozbiljno time baviti, tada vi, gospodo, nećete imati novaca da platite to, koliko košta. Kad bih odletio u Ameriku, interesovalo bi me samo da svoje pisanje naplatim u duktima tečnim kao buržoaska tuga. Moj rad je nevidljiv, ja sam osvojio svih sedam nebesa, ali to još uvijek niko ne osjeća. Ja znam napraviti sunčani Boeing 747, a ovdje mi neko vrijeme ostaje praviti samo papirne avione od ovih dokumenata. Ja vam operišem mozak na daljinu, svakodnevno, zračnim skalpelima i usisljakom promaje, a vi ste me doveli u ovu kancelariju da po cijeli dan obrezujem ljude. Neka, i to će proći! - Nije ni umjetnik autonomaš svaki dan kompetitivan na svom zemaljskom poslu, on uvijek misli da ima alternativu, da nije *naspram* nego *dole i iznad*, i zato se na poslu ne odlikuje baš nekom ambicijom već više uniženošću i nemarom, kao da njegovo polje nije od ovog svijeta, nego obećana zemlja koju tek treba osvojiti. Umjetnik autonomaš bi najsmretniji bio kad bi se izmislilo, mimo utvrđenih pozicija i onih koji ih zauzimaju, jedan poseban društveni lik, vrlo delfinski šarmantan, koji će predstavljati ultrasonično slobodnog literatora, totalnog profesionalca (na solarnu energiju), u potpunosti predatog svome poslu, ravnodušnog prema zahtjevima politike ili naložima morala, koji ne prsvaja nijedan zakon osim specifične norme svoje umjetnosti. Dok ne pridode to carstvo zemaljsko, a umjetnik jednim udarcem ne ugnjavi buržuja i ne obeshrabri revolucionara, hajde da vidimo da li postoji nešto osim mladalačke pobune boemije, kasnog deziluzionisanog konzervativizma oko četrdesete, ili užasne razdrtnosti koju čine tužni činovnik, premoreni radnik i ludički literat, u jednom tijelu. To pitanje je rješavao in vivo i Tin Ujević, ispitujući savjest, on je pokušavao pobijediti hljeb, zatvoren u sobi, samo još da ispiše te tekstove, dok je stanodavka lupala na vrata želeći ga izbaciti, jer kiriju nije platio mjesecima.

Ljudi mogu pisati, kaže Tin, ali pišući treba da imaju barem jedan sto i dvije stolice, ormar s knjigama, kupatilo i jelo kod kuće. Ljudi mogu bilježiti, ali onda treba da imaju za tramvajsku vožnju. Ljudi mogu učiti, savjetovati druge, ali najprije je potrebno da se mogu umiti, okupati, presvući, izaći u šetnju, odahnuti, doći k sebi. Ljudi mogu imati ideja, ali je potrebno da imaju krevet gdje će se ispavati, pretresti i ispariti svoje ideje. Sve te elementarne stvari osjetio je Tin, nakon povratka iz Pariza, iz službe, onda kad je valjda odustao od kompetitivnosti životne, da ne bi morao

KAO PA KAO

Vladimir Tabašević: *Pa kao* (Laguna, 2016.)

KOMETA NA NEBU BEZ DIJAMANATA

Književna scena u Srbiji je (bila i ostala) konzervativna, radodajna tek istorijsko-biografskim narativima i žanrovskoj prozi, pa ipak, tome uprkos, tu i tamo, zadesi je (strogo kontrolisani) incident, koji, strogo gledano, to baš i nije – poneka žena bude pripuštena u kolo srpske književne braće ili poneki junost oстане u bubnju NIN-ove nagrade do posljednjeg kola, gde mu pripadne uloga generacijskog dezena u navodnom rogu izobilja neodustajno plodne srpske literarne manufakture. Po pravilu, desi se tako da autorki nataknu cilindar ili šajkaču srpskog spisatelja zabrinutog za rod i naciju, pa je pod kiborg imenom ženskog pisca šetaju po medijima i tribinama da bude Svetlana Velmar Janković, Gordana Ćirjanić, Grozdana Olujčić ili Ivana Dimić, da javno raspliče goblene porodičnih odnosa, da bude osećajna i odgovorna, da zasuzi gde treba i proda primeraka koliko treba, da svojim nesebičnim doprinosom učvrsti maskulinu građevinu srpske književnosti, za koju su prefrigani trgovci pod maskama autističnih profesora, što malo čitaju ali puno znaju, i pohlepnih izdavača još 90-ih odlučili da joj utisnu žig, dangu, svu železno satkanu od superlativa. Ili, da se slaninica književne sinhronije i s druge strane prošara, desi se tako da sezonski zabljesne poneki Daniel Kovač, Ana Vučković, Saša Ilić, Mira Otašević, Srđan Srdić, Barbi Marković ili tako neki pritežalac eksperimenta i korifej inovacije, kao pokvarena novogodišnja prskalica, da zabljesne u medijskom vakuumu i stopi se s pomrčinom iza neonskih reklama sa kojih blješete kandže i konstantini, nemanjići, vreli topovi i izljudspane tavanice, naporedo sa dnevnicićima domaćica, gvozdenim rovovima, tajnama tajnih službi i nosača kovčega, noževima đenerala, si- onskim protokolima i jezerskim molitvama, carskim blagom radovana prvog, sa kuvaricama i alhemičarima, teslama i ratovima velikim, mirisima balkanskih kiša i književnim moštima svetih petki, a sve to cementirano živ-klanim-nedoklanim biografijama koje se poturaju kao vanserijski romani. I u svojoj provincijalnoj kaljuzi desi se, eto, da oko slučaja zasuzi, te sine kometa novog čuda od deteta, wunder pisca (wunder u berlenu, wunder iz berlina, ali kritičara ni od korova), sine (ne okreći se nipošto) i opstane pune godine dve, da iz kaljuge krene, iz anonimnosti blatne i samohodno vine se vaseljeni pod skute, santa misisipi od komovice ljute, da još kao debitant oprtrči počasni krug od rovinskih skala do NIN-ovih žiri- hm, madrigala, da se izvuče iz *prezupčije* nevinosti, otrgne od samizdata od kartona i blata, bude as i kontrast, te, na kraju balade, što i dalje sreću gudi, krade, postane vinner, vin, kao novi u nižu Lagunin sin, i san neka lak šipči kao pešak-đak. Nije di end, još manje bljak.

KAO PA KAO (NEKO JE UMA KAO U MA KAO A NEKO UMOĆIO U KA KAO)

Uprkos i u inat sugestivno malicioznom međunaslovu, prozna knjiga Vladimira (Bošnjak) Tabaševića *Pa kao* jeste solidna knjiga, koliko nedoradena i nepotrebno rasuta knjiga, koju ću za potrebe ove kritike zvati romanom, kao i sav normalni svet. No, međunaslov se ionako ne odnosi na vrednost Tabaševićevog romana, već se i sam priključuje jezičkoj igri koju „pripovedni stil“ ovog romana suvereno demonstrira. Ipak, jezički ludizam, posebno ne onaj sa upisanim komičkim ciljem, nije cilj *pa klene* naracije. Igre rečima sastavni su deo narativne strategije na jednom bazičnom nivou prozne jezičke imaginacije, kao nagonski poriv i kao egzotični začim, kao jezička akrobatika koja je odustala od toga da bude autonomna i sebi dovoljna. Ta vrsta inovacije u jeziku pripovedanja, impulsivna, vehementna, nepredvidljiva

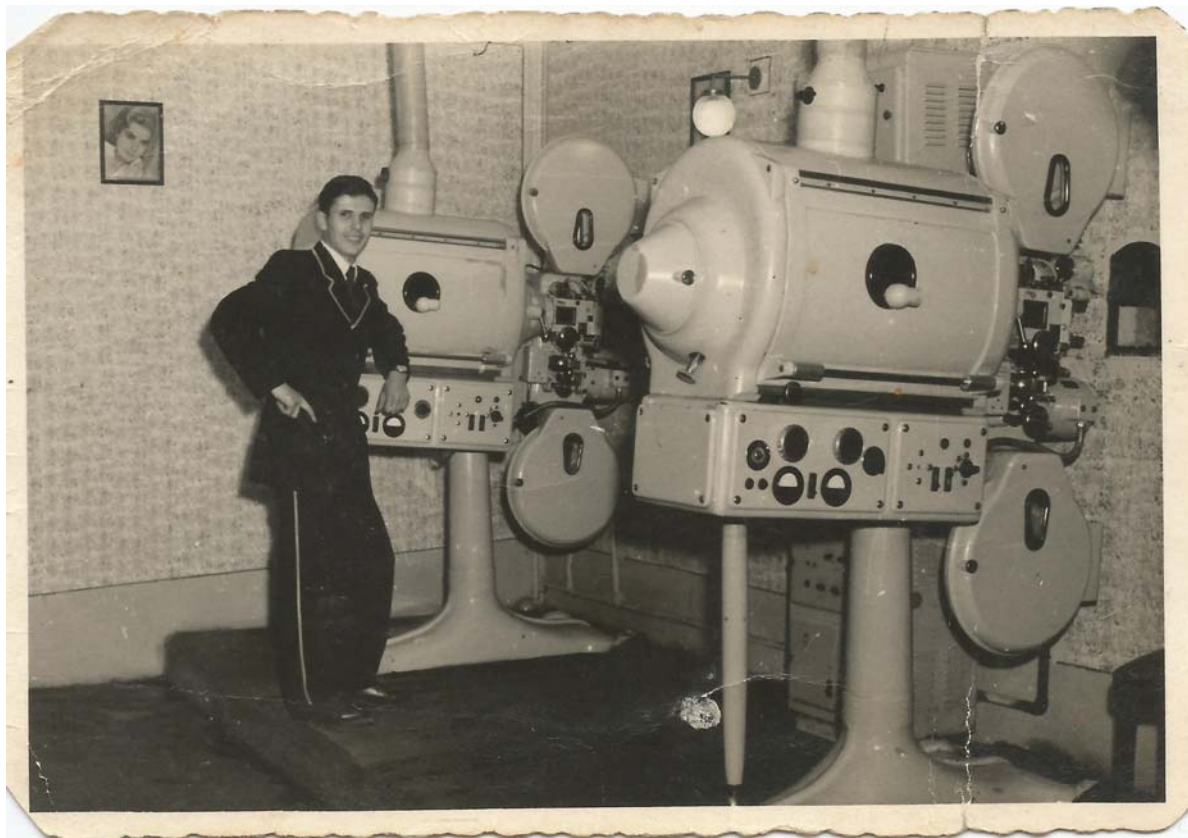


Foto: Ares Sports

neko od nas... Ali tu se stvari ipak ne zaustavljaju. Nije čak dovoljno ni imati hljeba, krevet i krov nad glavom. Da ne govorim, koliko je žalosno, ako se već nije erudita kao Tin, hodati mjesecima kroz tri ulice uvijek istog grada i prebirati svako malo one bakrenjake po džepovima, kad treba platiti kafu. Kad god je u pitanju život ili smrt, kad treba iskeširati i platiti nešto u prelomnim trenucima, kad treba nekog potkupiti i napraviti nešto, umjetnik se snebivljivo povlači i stvar prepušta drugima, kao onaj koji ne bi nikome odmogao, a nije u stanju ni da pomogne. Nije dostojno pisca (a pogotovo čovjeka), ako se već radno sposoban, držati svakodnevno tribine u lokalnom lit-caffeu, po cijeli dan, prežvakavati taj suhi hljeb od jučer, kao što je pred okupljenom familijom svakog vikenda jedan osebujni dječak razvlačio harmoniku i naglabao uvijek istu pjesmu. Jebeš znanat koji izučavaš godinama, kaže vječni šegrt, a da jedva možeš mjesečno zgrnuti crkavicu koja garantira da ćeš i sljedeći mjesec moći tako držati tribine. - Ne saosjećam sa sudbinom radničke klase, govori autonomaš, ne interesuju me nevidljivi isključeni više nego nad sudbina antičkih robova, koliko moderan, ja sam toliko drevan, nisam više Francuz nego Kinez, ja nemam taj osjećaj nekog postojanja, tu za prepašćenost tek procvjetalog života, ja sam oduvijek postojao, imam uspomenu koje se protežu prošlost do faraona. Takvo radno iskustvo je nemoguće platiti, dodaje, ne mogu da se složim da to vrijedi tri stotine maraka, kao što ne mogu da se prihvatim da se za dva sata tribine, ili jedan dan pisanja, može dobiti ona suma koliko se zaradi kopajući kanale pet dana. To su ta proturječja vrijedna odustanka, u to ime književni autonomaš ide sjediti u kancelariji, crtati po tabli, stajati nad mašinom, snimati izjave i prekućavati (da neko drugi može pročitati), a da ga se to uopšte ne tiče, sastavljati uredbu, klečati za kopir aparatom, dostavljati dopise, kopati u rudniku, strazariti po noći na vratima multinacionalne kompanije; on se još uvijek nada da može prokopati tunele na književnom polju na drugu stranu, makar za deset godina. - Neću da govorim za novce, neću da mi iko išta plati, neću da objavim ni slova za novac, neću nigdje da se pojavim, neću nikome da pomognem, neću čak ni da objavim knjigu. - Ali potrebno je na ovom mjestu zastati na trenutak i upitati se, a zašto, u ime čega, postmoderni Floberu, zašto tranzicijski gospodine Džojis, zašto ne biste i vi jednom pokupili kajmak i zakopali se u neki grant, ako smo se već složili da baviti se književnošću znači ležati na britvi i mravima u času ljubavi, putovati u barometru, pisati kao patrona - promašivati, biti idiot, izlagati se pljuskusu svetih minuta - biti potućen, biti uvijek posljednji - vikati suprotno od onoga što drugi kaže - biti sjedište redakcije i kupatilo muza koje se svakog dana kupaju u nama, u društvu čistača kanalizacije. Zaista je tužno otići u dvadeset i petoj godini, po-

gružen, s glavom punom asocijacija kao košnica, i privezati se za nogu nekog kancelarijskog stola. Ne treba zaboraviti da je glumljenje literatora odlična prilika da se ne mora svaki dan ići na posao. U gužvi takmičara po uredima, fabrikama, školama, pisac autonomaš se poznaje po tužnoj faci što se ne može nikad od srca priključiti kompetitivnim saigračima, što ipak ostaje izvan, sjedi tu kao sjen nekadašnjeg sebe, što ne dijeli jezik i nikad ga ne uzme natašte, ostajući žongler, da ubije vrijeme, samo još malo, samo još koji mjesec, samo da se vrate dugovi, kao da to nije u pitanju njegova utakmica. Uhvaćen u odsutnosti, njega ćete vidjeti i snebivajućeg pred dobronamjernim kolegama, kao onog što na radnom mjestu iz dana u dan tu za stolom krade novce. I kad počne jezikom biznisa žonglirati bolje od pretpostavljenih, i kada ga priznaju kao vodećeg u preduzeću, on će biti s pravom sumnjičen da ga sve to ne interesuje, razdrt unutarnjim nemirom što ne igra za svoju ekipu, jer će se time služiti samo još do kraja radnog vremena, samo dok bude zaposlen tu, prije nego sve namrtvo zaboravi. Književnom autonomaš bolje bi bilo da krade novce na ljepši način, na svom polju, jer ako smo već svi manje-više umočili ruke u krv do lakata, ako već svi jedemo tuđi ručak, zar nije svejedno na kojoj strani vršimo ta derikostva? Angažovanost je odličan način da se napravi svoje djelo komunikativnim, čak i u doba nepronazaljive publike, to je najdostojanstveniji mogući način da se pojedne tuđi hljeb (stotinu puta ljepši nego onaj nad kojim se nacionalno nariče), i tome samo ide u prilog što su slova naša snaga, koja bajonetima riječi nekažnjeno podiže glave kupusa, jer sve je to uostalom sastavni dio života bez papuča i paralela, protiv jedinstva i protiv budućnosti. Umjetnost nije ozbiljna stvar, uvjeravam vas, i ako vam prikaže zločin samo zato da bi učeni tonom rekli keks, to je radi sveopšteg blagostanja, dragi slušaoci, to je znak da ste paženi. Možda je autonomašu lakše podnijeti raspolućenost na nasmijanog projekt-literatora i mađioničara dadaistu, nego tužnog činovnika i dadaističkog mađioničara, ako je već propisano da se tim mađioničarem autonomašem mora biti. Sve se otkrilo na jednoj tribini na kojoj se govorilo o tome kako očima pomaknuti sunčane zidove među zavađenim narodima. Kad književnost postane posao, koji pisac autonomaš okrene na lakrdiju, kao što je okretao i svoj zemaljski građanski posao, eto savršene prilike da i on pred javnošću kaže nešto mrtav ozbiljan i konačno stane iza nečeg punom strašću, osjećajući se opet kao čovjek. U posljednje vrijeme stvarnost se uživo pred publikom ne koliko puta vjenčala sa kakotredagošću i nonšalansom, što je bio zanimljiv spoj za sve one koji zbog toga nisu uzimali ni pilule angažmana niti nacionalne sedative. Na malom institutu za multidisciplinarnu studiju u sarajevskom kampusu pojavio se nedavno Klauđijo

Kanida, najplaćeniji teoretičar Kreativne Evrope, malo raščupan, i ozbiljan, s trakom oko glave, najavili su da se za tribinu pripremao trčeci u snijegu do vrata u nekom alpskom odmaralištu. - Šta mislite o bosanskohercegovačkom društvu, u svoj složenosti? - Isto što i o borovima. - Postoje neke teorije bh. teoretičara, da se ratne poetike mogu u glavama ljudi nadvladati politikama prijateljstva. - Čini mi se da teoretičari ne bi to mogli postići, osim kad bi se naljutili, tad sto posto bi. - Jeste li čuli za političara koji se odrekao bijelog hljeba i da li je put solidarnosti ono što nas čeka? - Naravno da sam čuo, samo obratite pažnju na njegove raznobojne pertle. Tako je dobro govorio Kanida, hiljadu puta bolje od svih prethodnih gostiju, da je napokom pridobio studente za onu našu stvar. Kad su mu poslije tribine, iza scene, prišli, naizmjenično, prvo urednik našeg najborbenijeg biltena, a onda i jedan nacionalni mislilac, da prodiskutuju s njim i pridobiju ga, Kanida, okrvavljenih očiju, neovdahniji, počeo se ludački smijati i valjati po podu uz sveopšte zgražanje. Te noći se do duboko u noć se izvuklo toliko lajni blagostanja, da je ujutro fulio odsjek, umjesto na odsjek za komparativnu književnost, predavanje o novoj dekadi u humanistici otišao je održati na katedru za mikrobiologiju. - Ako su sve ove teorije isto što i skok u dalj prema boljoj budućnosti, onda sam ja gospodo jutros human, rekao je na kraju Kanida, otkrivalački. Iako se govori samo o sebi, ne ubeđuje nikog, nema namjeru da bilo koga uvlači u svoju rijeku, ne obavezuje nikoga, znajući samo za radost pukog pretrajavanja, šta je problem ako se za to vrijeme bude (makar na dvadeset minuta) na nekoj tribini uvjeren da će već jednom krenuti sve na bolje (možda doista i krene), i da smo večeras bili korisni isto kao onda kad smo sunčani dan presjedi u kancelariji; možda se radilo samo o tome da se večeras na tribini osjećao pozitivno i zašto to ne podijeliti sa publikom. Ako je književnom autonomašu već važno da ne podijeli nijedan društveni jezik, da ostane samostalan (ne od stvarnosti nego) od jezika vanknjiževnih autoriteta, evo savršene prilike da jednim od najprisutnijih jezika prožonglira pred zainteresovanim publikom na sveopštu radost, tim više jer će svi biti zabrinuti a govornik zasluženo odnijeti svoj honorar. Vidljivo oštećena eksplozijama iz prošle sedmice, ta umjetnost će u svojim nastupima predstaviti tisuću problema ovog doba, sastavljajući kanapima svoje udove od jučerašnjeg pada. Najoriginalniji umjetnici će biti oni koji će sat za satom trgati ostatke svojih tijela iz neobuzdanih životnih smjena, i koji će se, krvareći iz ruku i srca, čvrsto držati za jedina prisustva svog vremena, kako bi ih bar neko razumio. Već je rečeno da će umjetnost će otići na spavanje da bi se rodio novi svijet, ali od toga nema još ništa i treba preživjeti i ostariti čitav nekako do tada ■

va, pa opet funkcionalna, predstavlja za mene najuspeliju dimenziju Tabaševićevog teksta, ujedno sigurnum kontinuiteta sa njegovim (neo)avangardnim pesničkim bekgroundom, koji je pristao ili bio prinuđen da prihvati transfer iz poezije u prozu. Problemi za srpskog Dantea i njegov *In ferno* počinju od aksioma da jezik naracije nije dovoljan za uspeh prozne konstrukcije, da predstavlja tek jedan element, esencijalan ali jedan, u toj, zadržimo se na istoj figuri, građevini. Roman *Pa kao* ima problema sa svim ostalim elementima koji tu građevinu čine: sa kompozicijom, likovima, fabulom, poetičkim profilom romana. Krenimo redom.

Leopold-Emil, bez sumnje glavni narator romana *Pa kao*, mladi je pisac u naletu koga je angažovao pukovnik Frojd da snima njegova biografska sećanja i od tog materijala ispiše panegirički roman o bivšem oficiru JNA siromašnog dinarskog porekla, nasilne prirode prema ženama, ratnom dobrovoljcu iz 90-ih, u neku ruku ljubitelju „pisane reči“ i raspućinovskog libida, neugaslog i u poznim danima starosti. Iz revanšizma prema pukovniku Frojdu, koji je predložio svojoj negovateljici Ani „da mu se poda“, koja postaje ljubavnica i ljubav unajmljenog pisca Leopolda, Leopold-Emil će kriomice napisati nedovršeni roman „Ofsajd zvani ljubav“, jednu naturalističku storiju sa manjkom empatije prema svom poslodavcu. To je noseći temelj romana *Pa kao*, koji sadrži još dva rukavca, tek neznatno manje važna. Oba su porodična ili genealoška, jedan je Leopoldov-Emilov, drugi Anin. U prvom učestvuju (plove) Emilov otac, Ivan, slikar-vagabund-samoubica i ostavljena majka Zlatica iz siromašnog rudničkog naselja na Fruškoj gori, u drugom Anin otac, doktor istorijskih nauka Bubulj, srpski nacionalista. Posebno su razvijeni likovi dve sestre – žene i svastike pukovnika Frojda, sa kojima je ovaj istovremeno bio u vezi, i treća Frojdova ljubavnica, vikendašica, i njena kćer Marta, odnosno lik Miloša, dunavskog alasa i prijatelja Leopoldovog oca i lik Roberta Petrovića, oficira OZNE, kolege pukovnika Frojda, takođe dobrovoljca iz ratova 90-ih. Ovako, logično sklopljen sive, kao po instrukcijama ruskih formalista, roman *Pa kao* prokazuje kao roman u kome se ukrštaju narativi porodične traume, mladičkog sazrevanja, te elementi socijalne i ratne proze.

Ipak, nije lako sklopiti ovaj sive, jer je Tabašević posegao za nečim što bismo mogli nazvati mešavinom stilova ili pripovednih postupaka, koji drugačije konstituišu čitalačku percepciju i drugačije formiraju značenje pojedinih delova romana. Naime, prva celina romana, o najamništvu pisca, pisana je u maniru pojačanog hormonalnog maskuliniteta i prepuna je kopolativne opsesije naratora. Osvetnički nedovršeni roman o pukovniku Frojdu napisan je kao stvarnosna proza koja proizvodi efekte zgađenosti nad sebičnim, prevrtljivim i nezasitim švalerom i nasilnikom. Treći deo romana, ničim izazvano, iznova nas vraća na početak storije i na trijadni odnos: unajmljeni mladi pisac koji žudi za Anom – Ana – pukovnik Frojd, samo što je sada ovaj deo ispisan sa viškom sentimentalnog a manjkom



Foto: Ales Shportva

sarkastično-kopolativnog pristupa i uz manjak neoavangardnog stila. Naredni segment donosi rasp ionako deluvijalne fabule: pukovnik Frojd umire, pojavljuje se Anin otac nacionalista, Ana se hladi prema piscu, odnekud upada ispovest pukovnika Frojda snimljena na diktafonu, data u najboljem maniru partizanske proze, nakon nje sledi (inače dobra) pesma koju je Emil čitao Frojdu, da bi se iznebuha, u narednom poglavlju, otkrila Anina veza-nost za Rusiju i usledio sukob Emila i Aninog oca. Završni deo knjige realizovan je kao lirski roman

sa izmenom pripovedača, njih troje (Leopoldova majka, prvo kao devojčica, potom kao devojka koja pripoveda o romansi sa Leopoldovim ocem, Leopold-Emil, na kraju otac Ivan). U zbiru, ako smo uspeali sve da popišemo i saberemo, jedno nesliveno i ponegde kontradiktorno mnoštvo pastiša kojima se više ne može raspoznati svrha. Tom se mnoštvu mogu pridodati i pisma koje piše ljubavnica pukovnika Frojda, tzv. vikendašica.

SEKS, SMRT, KLASNA BORBA

Pored jezika naracije, druga prednost romana Vladimira Tabaševića je ta što za verziranog i senzibilnog čitaoca/čitateljku *Pa kao* može predstavljati mali brevijar referenci srpske i ine literature, od Oskara Daviča i njegove *Pesme*, gde, gle, junakinja se zove

Ana, o ilegalcima u okupiranom Beogradu, preko crnotalasnog naturalizma s kraja 60-ih, ali i njegove sternovske karikature i parodije (segment o rođenju pukovnika Frojda) do *Ranij jada* i druge lirske proze o odrastanju. Pomenutoj kopolativnoj opsesiji, tako mnogo prisutnoj u Tabaševićevom romanu prvencu *Tiho teče Misisipi*, može se pridružiti izvesna agresivna grubost i sirovost sa kojom tretira seksualnost svojih likova, koja na pojedinim stranicama romana *Pa kao* deluje kao da ju je pisao Marko Vidojković, istina ka-

da bi naučio da piše i koristi složenije rečenice (možda i otud ime podrške Teofila Pančića na koricama Tabaševićeve knjige). Otkud ta potreba Tabaševićeve imaginacije da svoje ženske likove izlaže preljubama i seksualnoj poliandriji (Ana sa Leopoldom kod pukovnika Frojda, Ana potencijalno sa Frojdom, Ana koju u detinjstvu pipka njen tetak, Frojd sa dve sestre u isto vreme, Zlatica majka sa mlekarom itd.), odnosno, ređe, da ih izlaže suicidima i neizlečivim bolestima? Opet, s druge strane, naspram Eros-Tanatos klupka tu i tamo izbije *betonovski* narativ o nacionalizmu i ratu, mada prigušen i nerazrađen, i, još više, potreba za obnovom „klasno osvešćenog“ pripovedanja o ljudima sa socijalne margine. „Dosadne rečenice me ubijaju i kičmu mi lome, pršljen po pršljen“, piše mladi pisac i zaista se trudi da ih takve, dosadne i kičmolomne, poseje što manje, te bih najsrećniji bio, ako je sreća kritičara moguća i kao pojam, da sam analizirao pregršt takvih rečenica, umesto celine romana, rečenica ljubavnih poput: „Ana mi nikad nije rekla da me voli iako me je volela kao nikad“, scena nalik onoj u kojoj je bahati oficir OZNE „umeo svoj pištolj da izvadi usred noći i da opali u nebo i da čeka, jer je Robert i jer mu se može, rikošet“, dosetke da u se u reči kćer vidi ker a očevi u reči očevidnost, da paranojevi jurcaju u mislima, ili da se slavi Kiš inovativnim poređenjima: „I ja sam postao veseo kao pauk koji je proklet a u čiju mrežu iznenada i napokon uleti muva govornara koja se presijava boja-ma kojima sija kolomast na asfaltu“. Oprostio bih rado one poput one u kojoj pukovnik Frojd traži da mu pantalone budu „opeglane tako da mu muva poreže svoju picu“, jer šta je jedna muvlja ženskost prema lascivnom trijumfu imaginacije. I opet, kao da mi kroz svest probija rani Pištalo, iz 80-ih, sa

svojom proznom lirikom nežno-začudnom, ili, sa drugog kraja, groteskni satrap Basara, zašto da ne i Matijević sa svojim erotokalamburima iz *R. C. Neminovno*... Tabašević se upisao na ne tako dugu listu savremenih jezičkih virtuoza srpske književnosti, dodajući svemu tome svoj sloj erotomanske gorčine i fantazmagoriju destrukcije. Ipak, ovim putem nema dalje, to je taj uroboros bluz, a preteče biti kivan na članove žirija, kritičare i urednike, nesuvislo je. Može li erupcija da postane konstrukcija a opsesije i tendencije građa? ■

ARMATURA

Piše: Aleksandar Pavlović

OVE GODINE U PRIZRENU

Ne znam ko je to izmislio, pretpostavljam neko ili nešto poput Obraza, 1389 ili Zavetnika, tek pre nekoliko godina počeli su se u Beogradu videti grafiti s natpisom *Dogodine u Prizrenu*. U pitanju je, naravno, srpska verzija one jevrejske Dogodine u Jerusalimu, koju su Jevreji, živeći kojekude po svetu, vekovima izgovarali tokom svojih svečanosti. Poruka je jasna, makar posle 2000 godina, ako budemo uzdržali carski grad Prizren u našim srcima, kao *Jevreji u Jerusalimu*, vratimo se tamo i on će ponovo biti naš, srpski. Manje zato što nisam simpatizer rečenih desničara, a više što prosto nisam sklon čekanju, odoh ja, bogami, u Prizren sada, a ne dogodine. „Čuvaj leđa“ reklo mi je nekoliko poznanika, što dobro oslikava predstavu koju u Beogradu gaje o Prizrenu i Kosovu uopšte, kao mestu visokog rizika za namernike iz Srbije. Sklon opreznosti, koja me je čuvala u smutnim vremenima, pitao sam mog prištinskog prijatelja Jetona Neziraja da li je opasno ako u Prizrenu šetaš s torbom koja ima natpis na srpskom *Institut za filozofiju i društvenu teoriju*, na kom radim. „U Prizrenu možeš da šetaš i u gaćama“, odgovorio mi je Jeton, i rekao bih da je u pravu.

PRIZRENSKA ČARŠIJA

„Srbija je velika tajna“ kako kaže Oskar Davičo, ali, bogami, nije ni Prizren bez iznenađenja. Najpre, veliko iznenađenje priredili su mi slušaoci na predavanju – ja sam im se sit napričao priča srpskih levičara o Pri-

zrenu, želeći da naglasim kako su čak i u doba pre, za vreme i posle Balkanskih ratova postojali kritički intelektualci i kritički mediji u Srbiji, a oni će meni (parafraziram) – „dobro, sve je to lepo što kažeš za Tucovića, ali, znaš, on nije bio dosledan marksista, više je naginjao hegelijanskom i evolucionističkom modelu pa čak je možda i oćjūkao sa liberalizmom“. Zvuči kao loš intelektualni vic, ali, eto, u Prizrenu, posle svih ovih ratova i etničkog nasilja, ima onih koji su očitno više zainteresovani za Tucovićeve filozofske pozicije i teorijsku doslednost a manje za srpsko-albanske konflikte i percepcije.

Prizreni su, dakle, ljubazni, ali ne naročito korisni kao putokazi – pokazu vam samouvereno pravac u kom treba da idete kao da se to podrazumeva, kao da su prizrensku čaršiju gradili Rimljani pa imate dve glavne ulice koje se seku pod pravim uglom. A pravih ulica niotkuda, čaršija je izlomljena, savijena, iza svakog ćoška vrebaju novi ćoškovi a svaka se krivudava uličica račva na nekoliko njih. Prizrenska čaršija je, kao čuvena Borhesova priča, put sa račvastim stazama. I to je ono lepo što se ima videti u Prizrenu, živa čaršija, duh, jedan lagani ritam koji je lako orijentalistički svesti na spori ritam „pustog turskog“, a možda je pre samo spori ritam provincije. Ali taj ritam prija kad dođete iz Beograda ili Tirane, svedjedno, u kojima se žuri, juri i uvek kasni. Kako god, ovaj duh i ovu čaršiju treba videti, dok je još ima, jer je aktuelno preduzetništvo urušilo mnogo toga u starom Prizrenu, pa će neko izgleda morati jednog dana da podiže stariji i lepši Prizren.

Zanimljivo je i to da sam se na ulici ljudima obraćao na engleskom, a oni meni, naročito oni stariji, mahom odgovarali na srpskom – Pa kako, majku mu, znaju da sam Srbin? Da li mi piše na čelu ili su u školama imali obavezan predmet *Kako prepoznati Srbina?* Kasnije su mi moji novi prizrenski prijatelji dali objašnjenje – Prizreni su tradicionalno poliglote i lako namiruju srpski, a izgleda da se oni stariji i dalje strancu takoreći instinktivno ili po staroj navici obraćaju na srpskom, kao da je to jezik za govor sa strancima. To me nekako podeća na reči Elizasa Kanetija koji je, kao Jevrej, rođen u tada izrazito višetetničkom mestu Ru-

se na donjem Dunavu. Kaneti, dakle, kaže kako je vulgarno za sve potrebe koristiti jedan isti jezik, već da se treba moliti i s Bogom govoriti na jednom, s majkom u kući na drugom, učiti na trećem, trgovati na četvrtom i tako dalje. Danas je Kanetijevo Ruse, kao i Balkan i istočna Evropa uopšte, izgubilo taj multuetnički karakter, ali u Prizrenskoj čaršiji se višezjezičnost rekao bih dobro drži – mnogi u kući i dalje govore turski a u čaršiji albanski, a čuje se i srpski, koji i mnogi mlađi Prizreni govore jer su ga „pokupili“ od svojih nekadašnjih sugrađana, kojih više nema. Do NATO bombardovanja bilo ih je u Prizrenskoj opštini oko 5%, od čega preko 10 000 u samom gradu. Prizren je manje trpeo tokom srpsko-albanskog sukoba 1998. i u prvim mesecima 1999. godine nego drugi gradovi na Kosovu, budući da u njemu nije bilo incidenata ni primetnog prisustva UČK, a nije bilo ni masovnog organizovanog etničkog čišćenja Albanaca kao u drugim gradovima. Za vreme bombardovanja najviše su stradala sela severno od Prizrena u kojima je UČK delovao, ali je bilo ratnih zločina i u gradu, naročito u naselju Tusus. Tamo je, nakon ubistva dva srpska policajca u gradu, 26. maja srpska policija ubila između 27 i 34 osobe i spalila preko stotinu kuća. Desetak dana pre toga, „Arkanovci“ su upali u kuću prizrenske porodice Muharemi, ubili dvojicu muškaraca a trećeg odveli, i on se do danas vodi kao nestao. Izveštaji i svedočenja govore i o hapšenjima i višemesečnom držanju Albanaca u pritvoru i njihovom maltretiranju od strane srpske policije tokom NATO intervencije, a zabeleženi su i slučajevi prisilnog rada, uglavnom na kopanju rovova, kojima su bili izloženi neki Albanci. Nemački NATO vojnici su po ulasku u Prizren ubili jednog i teško ranili drugog Srbina, koji su prema izveštaju otvorili vatru na njih. U tim nedeljama, što dobrovoljno a što zbog pretnji, zastrašivanja i maltretiranja, gotovo celokupna srpska populacija napustila je Prizren. Za te zločine osuđen je jedan kosovski Albanac kog su srpske vlasti uhapsile na Merdaru, a za proterivanje Srba vođen je i dugotrajan proces protiv sedam Albanaca pred Prizrenskim sudom ali su oni oslobođeni odgovornosti. Zatim je, 2000. godine, na brutalan način ubijena bošnjač-

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Marko Raguž

GEOGRAFSKA KARTA

Vozimo trocikle po geografskoj karti
- veselo bježeći od Krokodila.

Cesta je pusta,
a iznad nje su putokazi.
Bezbrizno šveramo,
jer čitav je svijet
savršen.

Sve mape imamo u glavi.
U svakome trenu
znamo
kuda ćemo ići dalje
- zato smo tako bezbrizni.

Nebo je vedro,
a sa drveća opadaju
znakovi.
Na površini rijeka,
u koje
pišamo sa mostova,
plutaju
i obrću se
kocke, prizme i kvadrati,
a iz cvijećnjaka čupamo azbuku i abecedu.
Od njih pravimo
šarene vijence
i nosamo ih kao krune.

Vozimo trocikle po geografskoj karti
- veselo bježeći od Krokodila.

Cesta je vrela,
jer je
kao topovska cijev
uperena u sunce.
Čitav se
dan
nevidljivo
okretala
zato što smo tada
živjeli
u ptolomejskom
dobu.

Ljetni i zimski solsticij
se prelomio
preko jesenje i proljetne ravnodnevnice.
Vjetrokazi se okreću kao vodenice,
a iz poštanskih sandučića
glave pomaljšaju
pijevci.

U barama na cesti
sječemo
čitavu mapu
sjevernog
neba
- Kočijaše, Jednoroge i Male pse.
A kroz kosu nam duva
Golfska i Ekvatorska
struja.

* * *

Na kraju dana, stižemo u naš kameni
Zamak.
Otključavamo kapiju na visokoj ogradi,
a zatim otključavamo
podrum
da bismo ostavili naše trocikle.
U Zamku se sva vrata
uvijek moraju otključavati i zaključavati
- stoga svako
od nas
ima čitav svežanj ključeva.
Za stolom na sredini dvorane
sjede
dva Krokodila
- na svjetlosti dvije svijeće
vidimo
njihove izdužene lobanje.
Nastojimo
se
do naše sobe
provući neopaženo ■



ka porodica Skenderi, braćni par Sezair i Anifa, njihova dvadesetogodišnja ćerku Ardijana i njena baka Đulja. I ovaj zločin ostao je do danas nerasvetljen. Najzad, u nemirima 2004. godine, Prizren je potpuno očišćen od Srba a njihove kuće, kao i većina pravoslavnih verskih objekata u gradu, su spaljeni. Iako su neke od tih kuća obnovljene ili se obnavljaju, danas u Prizrenu živi svega 15-20 Srba, mahom starica. Najzad, u januaru ove godine, u Prizrenu je uhapšen Branimir Gligorićević, jedan od malobrojnih povratnika u selo Novake u prizrenskoj opštini. Njegova priča ima pomalo tragikomičnu notu – u jeku afere sa vozom i srpsko-albanskih tenzija, Branimir je neoprezno otišao do grada u, možda, jedinom radnom odelu koje ima, srpskoj maskirnoj uniformi. Neko je zatim prijavio policiji da je video „srpske vojnike“ usred Prizrena i nastala je hajka. Uhapšen je u apoteci dok je kupovao lekove i pritvoren, a trenutno mu se sudi pod optužbom za lažno predstavljanje kao zvanično lice („impersonating a public officer“). Njegova slika u uniformi iz prizrenske sudnice je u nekim kosovskim medijima protumačena kao dodatna provokacija, mada je jasno da je on izveden pred sudiju u istom onom odelu u kom je i uhapšen; slutim da bi se nesrećni Branimir rado presvukao da je imao ikakvu šansu za to.

TAOCI NACIONALIZMA

Ono što u Prizrenu ne vredi videti, a što je ipak na svakom koraku jesu tragovi najnovijih nasilja, a još više njihova simbolička reprezentacija. U Bogorodici Ljeviškoj, prelepoj crkvi kralja Milutina iz ranog XIV veka, koja se nalazi na UNESCO-voj listi svestke kulturne baštine, božanstvene freske Mihaila Atrape trunu pod garežom. U tu crkvu su albanski vandali 2004. godine uneli bure sa naftom i oštetili ovaj freskopis neprocenjive vrednosti. Ispred crkve stoji natpis na engleskom jeziku „obnavljamo naše zajedničko evropsko nasleđe“ i zastava EU – ali freske su i dalje oštećene a crkva u prilično bednom stanju. Srpska pravoslavna crkva ne želi da dozvoli kosovskoj vladi da je obnovi, verovatno jer bi ona to koristila da pokaže svetu kako se, eto, brine za srpske svetinje i kako je pogrom iz 2004. godine bio jedan mali, izolovani incident. Srpske institucije, sa svoje strane, ne preduzimaju ništa. Mislim da znam i zašto, jer je zgodno koristiti potresne prizore iz Ljeviške u kampanji protiv ulaska Kosova u UNESCO. I tako, dok beogradska i prištinska vlada igraju višegodišnju simultanku oko UNESCO-a, Ljeviška čami uglavnom zaključana, prazna i oštećena, kao talac nacionalističkih politika. Prizrenska bogoslovija i nekoliko crkava u staroj čaršiji su temeljno obnovljene, ali ispred njih, kao spomenici, stoje slike njihovog paljenja i rušenja iz te 2004. godine. Te grozne slike kao da opominju – ovo je istina, ovo je prava stvarnost tih objekata, a to što je obnovljeno je samo šminka i fasada.

BETON BR. 182 DANAS, Utorak, 18. april 2017.

Na desetak minuta hoda od Prizrenske bogoslovije nalazi se Muzej Prizrenske lige. Na panoima u dvorištu su poređane slike srušenog muzeja iz 1999. godine, slike Srba za koje se tvrdi da su počinioci, slike Miloševića iz Haga, slike NATO bombe u muzeju sa snimka RTS-a, uz napomenu na panou da je bomba podmetnuta, slike oštećenih i po putu razbacanih skulptura glavešina albanskog pokreta... A iznad panoa vijori se mapa navodne Albanije iz 1877 na kojoj su i Podgorica i Leskovac. Za koga su, pitam se, te mape? Taj koji ih je okačio nasred dvorišta, zna li taj koliko su mape Dušanovog carstva donele Prizrenu zla, stradanja i razaranja? Najpre lokalnim Turcima i Albancima 1912, pa zatim Albancima 1990-ih, a onda i ovdašnjim Srbima u Prizrenu 1999 i 2004, o vojnicima da i ne govorimo.

Eto, to je paradoks, s jedne strane prizrenska čaršija, sa svojim mnoštvom pravaca, jezika, glasova, religija, boja, ukusa, mirisa itd i, sa druge, novodržavna kosovska ideologija sa svojom jednom, jedinom zvaničnom pričom o zlim komunistima i zlim Srbima i Turcima, o okupatorima. Možda mi to toliko smeta baš zbog osećaja da, za razliku od Prištine, čija urbanost nosi standardan jugoslovenski socrealistički pečat, Prizren ima drugačiju dušu i stari duh, možda, dakle, baš zbog toga mi nacionalistički narativi nikako ne pristaju uz ovo mesto na kom, jedni do drugih, vekovima stoje džamije, hamami, crkve, manastiri i bogoslovija i na kom je, do poslednjeg rata, živelo desetak hiljada Srba od koji je danas ostala šaka starica i par sveštenika. U srpskim novinama pisalo se dosta o tom jednom jedinom srpskom detetu u Prizrenu, koje tuguje jer nema s kim da se igra, kao da se podrazumeva da se srpsko dete ne može igrati s albanskom i turskom decom ■

BLOK BR. V

Autori: Studiostrip

